کۆمەڵایەتی

نەخشە هەڵکەندراوەکەی هۆرین و شێخان

کمال نوري معروف

ئەو ناوچە شاخاوی‌یەی کە سنووری عیراقی سەروو، وسەرووی ڕۆژهەلاتی بەیەکەوە بەستوتەوەو، درێژی سنوورەکەی بە درێژایی ڕوباری دیجلەیە لە ڕۆژهەلاتەوە، بە کوردستان ناسراوە.

شوێنێکی دیارو دەرکەوتووی هەیە لە لای نێوەندە ئاساری‌یە زانستی‌یەکانەوە.. چونکە پڕە لە شوێنەواری ئاساری، جا ئیتر ئەگەر ئەو شوێنەوارانە گردبن، یان کەلاوەکۆن، یان نەخشی هەڵکەندراوی سەر بەرد.. ئەوەبوو ئەوروپاییەکان لە کۆتایی سەدەی نۆزدەوە تامەزرۆی ئەوەبوون بێنە دیدەنی ئەم شوێنەوارانە.. دیدەنیەکەش کاتێك دەستی پێکرد ڕۆژئاواییەکان گرنگی تەواویان بەکاروباری ڕۆژهەلات دا بە ئامانجی زانینی دەنگوباسی گەلە لەناوچووەکانی بۆ ئەوە ئاساری‌یەکانی دوا ڕۆژ، چونکە تا ماوەیەکی نزیك لەمەوبەر کەس نەبوو نەهێنی‌یەکانی بزانێت، جگە لە ژمارەیەکی کەم نەبێت لە زانا ڕۆژئاواییەکان کە زوبانە کۆنەکانیان ئەزانی‌ی. [١]

بەم هۆیەوە زۆر لەو زانا ڕۆژئاواییانە، چوونە دیدەنی ناوچەکە بۆ زانینی دەنگوباسی گەلە کۆنەکانی‌ی و نووسین دەربارەیان و بلاوکردنەوەی ئەو زانیاریانە بۆ گەلانی ڕۆژئاوایی خۆیان.. ئەم کارە وای لەو زانا ڕۆژئاواییانەی دیکەش کرد کە بە دوای مێژووی کۆنی ڕۆژهەلات و دەنگوباسی گەلەکانیاندا بگەڕێن و، هاوبەشی لەم کارەدا بکەن، کە چۆن لەوەوپێش گەڕۆك و مێژوو نووسەکان کردوویانە. [٢]

بەشێکی ئەم گەڕان و پشکنین و هەوڵدانەیان تەرخان کرد بۆ گەڕان بە دوای نەخشی هەڵکەندراوی سەر بەرد کە دانیشتوانی کۆنی شیوی نێوان دووڕوبارەکە بۆیان جێ هێشتووین. ئەمە بووە هۆی ئەوەی زۆر لەو نەخشە بەردینانە بدۆزنەوە کە ڕادەی شارستانێتی ئەو گەلانە نیشان ئەدات..

ئەمانەش بە هەموویان دیاردەی تێکەلاوبوونی شارستانێتی ژیانی ئەو سەردەمە دەرئەخەن.

ئەوەی لێرەدا باسی ئەکەین، نەخشێکی شاخاوی‌یە، لای خەلکی کوردی ناوچەکە بە نەخشە هەڵکەندراوەکەی هۆرین و شێخان یان دەربەند بێلولە ناسراوە. [٣]

دەتوانین بە ڕێگەی خانەقین بگەینە گوندی هۆرین و شێخان، کە نەخشەکە ٩٢ کیلۆمەتر لێوەی دوورەو ئەکەوێتە باکووری‌یەوە، ئەم گوندەش مەرکەزی ناحیەکەیەو سەر بە قەزای خانەقینە.. لەوێشەوە بۆ دەربەندەکە. [٤]

ئەم دەربەندەش کە دووربووە لە مەڵبەندەکانی شارستانێتی ولاتی نێوان دووڕوبار، شوێنەوارێکی کۆنی شاردۆتەوە کە بەهۆیەوە لە سەدەی ڕابوردووەوە دووگوندی کوێستانی هۆرین و شێخانی بە کۆمەڵی شوێنەوارناسان ناساند.. کە لە نزیکیانەوە گوندی تاهیربەگی شەرەف بەیانی کوردی دێت.. کە لەمەرکەزی ناحیەکەوە پانزە کیلۆمەتر دوورە، لەوێشەوە بە سواری ئەسپ، یان بە پێ ئەتوانین بگەینە گوندی کوێخا محەمەدی شەرەف بەیانی کە ئەکەوێتە ناوگەرووی شاخەکەوەو نەخشەکەش ئەکەوێتە بەشی ڕۆژهەلاتی‌یەوەو بە بەرزی ١٥ مەتر لە شاخەکەوە تابلۆکە هەڵکەندراوە ئەبینرێت. [٥]

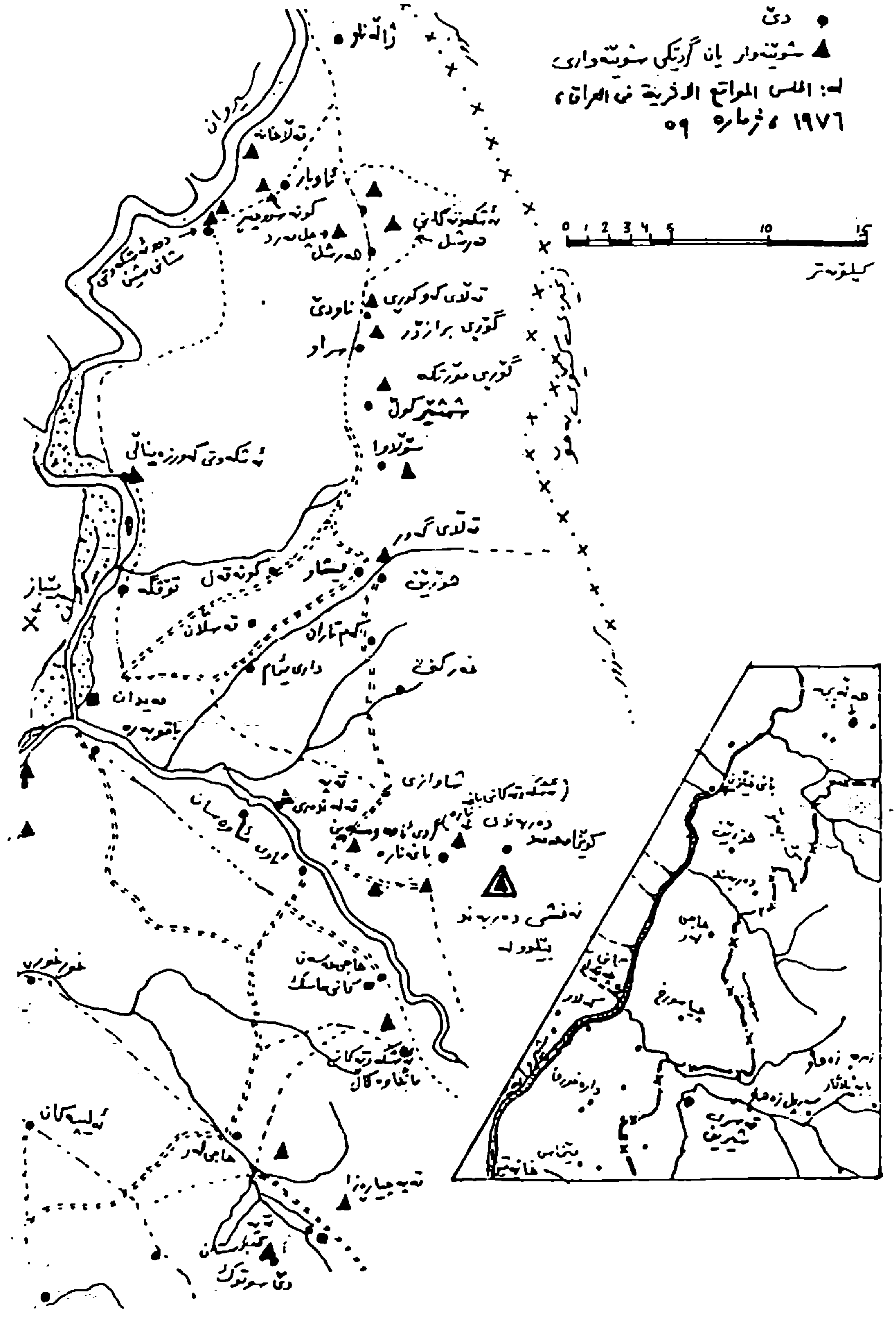
دێ
شوێنەوار یان گردێکی شوێنەواری
لە: اطلس المواقع الأثرية في العراق،
١٩٧٦، ژمارە ٥٩
0 1 2 3 4 5 10 15
کیلۆمەتر

ئەم وێنەیە لە کتێبی میدیای دیاکۆنۆڤەوە وەرگیراوە

وەسفی نەخشەکە

نەخشەکە وێنەیەکی بەردینە لەرووی شاخەکەدا هەڵکەندراوە.(٦) ئەمەش پێك هاتووە لە کابرایەك، لەسەر لاوەستاوە، کەوانێکی بەدەستی چەپ گرتووەو ئامێرێکی تیژیش بە دەستی ڕاستییەوەیە، کە تەمسیلی هێزو توانای ئەکات و لە پشتییەوە تیردانێك هەیە، پڕیەتی لە تیر.(٧)

پۆشاکێکی لەبەردایە، ناوەڕاستی لەشی داپۆشیوەو بە دوو هێڵ لێوارەکانی بە نەخش و نیگاری شێوە هێلکەیی جوان کراوەو پشتێنێکی لەسەر بەستووەو تەورێکی پێدا کردوە. ملوانکەیەکی لە ملدایە لە بەردی بەنرخ دروست کراوەو لە ناوەڕاستیدا دروشمێکی بازنەیی کون کراوی پێدا هەڵواسراوەو، گوارەی لە گوێدایە. بەڵام مێزەرەکەی سەری لە کڵاوێکی لبادی لێوار بچووك پێك هاتووە کە لە کڵاوی بابلییەکان ئەچێت. کابرا قاچی ڕووتەوبێ ڕیشە. لە شێوەدا لە میری سۆمەری گودیا ئەچێت. (بڕوانە: ئەنتوان مۆرتکات، هونەری لە عیراقی کۆندا، گۆڕین وقسە لەسەرکردنی دکتۆر عیسی سەلمان و سەلیم تەها تکریتی، تابلۆی ١٦٦، ل٢٠٨)(٨) ئەم شێوەیەش هەندێ پادشاو جەنگاوەری کۆنی سۆمەری پێش ئەومان ئەخاتەوە یاد، کەئەوانیش بێ ڕیش بوون.(٩) قاچی چەپی لە سەر لاشەی دوژمنەکەی داناوە. دوژمنەکەی لەوەزعێکی شێوادا ئەبینرێت و قاچی ڕاستی بۆ پێشەوە درێژکردوەو قاچی چەپیشی بۆ پشتەوە چەمانـدوتەوەو هەر دوو دەستیشی خستوونەتە ناویەکەوەو لە ژێر سمتی یەوە یەکیانی پێ گرتوتەوە. پۆشاکێکی کورتی لەبەردایە ناوەڕاستی لەشی گرتوتەوەو مێزەرێکی بە سەرەوەیە لە مێزەری هاوپەیمانە دیلەکەی پشتی یەوەی ناچێت، مێزەرەکە لە مێزەری پیاوانی خوری ئەچێت کە لەسەر مۆرە لولەییەکان ئەبینرێن.

ئەمیش قاچی ڕووتەوپاڵی داوە بە دیوارێکەوە، وەك کڕنوشی بردبێت ئاوایە، لە پشت ئەمیشەوە، وێنەی دیلی دووەم ئەبینرێت کە تەمسیلی دوژمنێکی دیکە ئەکات. لە چەماندنەوەدایەو دەستی چەپی خستوتە سەر قاچی چەپی و بردویەتەوە بۆدواوەو قاچی ڕاستیشی بۆپێشەوە درێـژ کردوەو دەستی ڕاستی لە سەر داناوە، بەرزی کردوتەوە، ئەپاڕێتەوە، سەیری کەسەکە ئەکات. پۆشاکێکی لە بەردایە ناوەڕاستی لەشی داپۆشیوە، بەڵام مێزەرەکەی بە تەواوی لە مێزەری ئەو کەسەی ناوەڕاست ئەچێت کە لەبەردەم خوادا وەستاوەو سڵاو ئەکات، شتێك چەناگەی داپۆشیوە.(١٠) و لە پشتی یەوە ستوونێك هەیە، نووسینی مێخی لەسەرە.

نووسینەکە:

نووسینەکە بریتی یە لە سێ خانە، هەر یەکێکیان کراوە بە چوار ستوون، ژمارەی هیماکانیش (٤٦)ە(١١) چوار خانەی تریش ئامادە کرابوون بەڵام بەکار نەهێنراون. نووسینەکەش بە زوبانی ئەکەدی یەو لە لایەن پسپۆران و شارەزایانی زوبانی کۆن، بە چەند شێوەیەك خوێنراوەتەوە. ئەتوانین بەم جۆرەی خوارەوە باسیان لێوە بکەین:

١ ـ «تار... نی Tar ... ni کوڕی... ئەم وێنەیەی دانا. کاتێك گەڕاندیەوە (یا وەکو نوێی کردەوە). ئەوەی وێنەکە تێك بدات ـ نەوەو ناوی، شاماش و ڕامان (ئادەد) لە ناویان بەرێت».

٢ ـ «تار... دون نی Tar ... dunni ی، کوڕی ئیککی Ikki وڵاتەکەی خامۆش کرد، یادگارێکی دانا، کاتێکیش کە کۆن بوو، نوێی کردەوە، هەچ کەسێك یادگارەکە لابات تۆو ناوی، شاماش و ئادەد بیانبەن».

٣ خانەی یەکەم ودووەم لەوە ئەچن بە هیمای خواوەندێك دەست پێ بکەن و بە [بی ڕی نی] bi - ri - ni تەواو ئەبن.

«کوڕی ئیککیپ شاخمات Ikkipshahmat وێنەیەکی کرد، ئەوەی وێنەکە [بە جادوو تێك بدات؟»] با شاماش و ئیممیر Immer

(ئادەد) نەوەو ناوی (وێران بکەن؟)».

واتا ipshahmat ی دەقەکە بە تەواوکەری ناوی ئیککی زانراوە.[12]

٤ ـ «لی شیر ـ پیر ئینی، کوڕی ئیکیپ ـ شاحمات (!) بڕیاری ئەم نیگارەی دا، کاتێك بیگێڕێتەوە (بۆ ژێر دەسەڵاتی خۆی) کیشوەری (زابـان)ی (؟) وێنـەکـەو ـ جێ نشینـانی ئەوو ناوی ئەولەناوئەبەن (خواکان) شاماش و ئادەد».[13]

بۆ ئەوەشی خوێندنەوەی ناوی زابان ڕاست بێت پێویستە هیمای (Za) مان هەبێت... نێوان دوو هیمای (an), (at)، بەڵام زۆر ڕوونە کە لە دەقەکەدا هیچ هیمایەکی وا نیە.. هەچ بەراوردییەکیش نێوان ئەم [ئـابـان]، ma - at a - ba - an و [زابـان]ی لای [پـردێ ـ ئاڵتـون کۆپـری] دوورە لە ڕاستی.. چونکـە ناوی دووەم نزیـك سەرەتـای هەزاری یەکەمی پێش زاین پەیدا بووە.

لە لایـەکی ترەوە ناوی وڵاتی [ئـاوان][14] مـان هەیە کە وڵاتێکی زۆر کۆنـەو کەوتبـوە کوێستـانـەکـانی ژووروی [ئیلام]، واتا نزیك ناوچـەی شێخـان.. وەرگێڕانێکی دەقەکەش ناوی [ئاوان]ی داناوە بۆ[ئـابـان]، بەڵام بە گومـانـەوە: «... کاتێك وڵاتی ئاوان (؟)ی خستـە پاڵ خۆ... هتد» ئەم وەرگێڕانەش ناوی کابراکە بە... ئیر پیـریـن irpirin ئەخـوێنێت. لای (W.Farber) لەگـەڵ ناوی باوکیشی Ikkibehahmat، ئەیگەڕێنێتەوە بۆ سەردەمی بابلی کۆن.

یەکێك لەو پرسیارانەی وەڵامی تەواوی نیە، لە بارەی ئەوگەلەیە کە (تار... دون نی) بۆی ئەگەڕێتەوە. بێ گومان تار... دون نی ئەکەدی نەبوە.

هەیشـە تار... دون نی، بە [لـولـوبی]ی[15]، یان کوتی[16] ئەزانێت زانـراویشـە کوتی یـەکان لە هەزارەی سێیەمی پێش زاین لە خوارووی لۆلـۆبیـەکـان ژیـاون، واتـا لە خوارووی شارەزوورو، ڕۆژهەڵاتی. نەخشەکەمان ناوی تار... دون نی، بە شێوەی [لی شیر پیرینی] بە ئەکەدی ئەزانێت،[17] بە واتای نەوەمان بمێنێتەوە.. بەڵام زۆربەی شوێنەوارناسان ناوەکە بە تار... دون نی ئەخوێننەوە.

پاشگری ni لە زۆر ناوە لۆلۆبیەکاندا هەیە، هەروەها دەنگی (i) لە کۆتـایی ناوەکـانـدا زۆر بڵاوە. ئەشتـوانین ناوی تار... دون نی لەگەڵ ئەم ناوانەی خوارەوە بەراورد بکەین: ساتۆنی [یان ساتۆمی] [هـەزارەی سێیەم پ.ز]، خودونی [یان خودون]، ئیتینی، سوانی (هەزارەی یەکەم پ.ز)... هتد.

بڕگـەی [دون] لە ناوی دووەمـدا بە ڕوونی دیارە، (دون)ێکیش هەیـە کە ناوی خواوەنـدێکی شاری [لـەگشی] سۆمـەرییـە.. هەروەهـا ناوی [کـاشی]ی [کـاردونیـاش] هەیـە، کە بە (شـاری خواوەنـد دونیـاش)[18] لێکـدراوەتـەوە، ئەشتوانرێت (یاش)ی ناوە کاشی یـەکـان وەکـو پاشگرێك بزانرێت، بەم جۆرە ئەبێت نیشانەی خواوەنـدێتی نێـوان (تـار)و (دون نی) هەبـوبێت، ئەگـەر ئەمـەش ڕاست بێت، ناوی ئەم کابرایە هەر بە [تاردون نی] ئەمێنێتەوە.

بۆ ئەو ڕایەی کەسەکە بەکوتی[19] ئەزانێت، نە، ناوی (تاردون نی)ی و نە (لی شیـر پیـرینـی) لە کوتی ئەچن.. چونکـە ناوە کوتی یـەکـان بە پاشگری (ش) و (ئوش) (ush) و (ئان) و (ئاب) (ab) تەواو ئەبن. لە لایەکی ترەوە ناوی ئیککیپ شاحمات بە (خوری) زانراوە.[20]

ناوێکی هەزارەی سێیـەمی پێش زاینمـان هەیـە، بە سادارمـات Sadar mat کە هۆی وا هەیـە بە خوری بزانـرێـت و لەبـاسـی ئورکیش دا بینیمان.

نەخشەکە لە ڕووی هونەرییەوە

ئەگـەر بە وردی سەیـری نەخشـەکە بکـەین، ئەبینین ئەو هونـەرمـەنـدەی ویستـویتی ئەم نەخشـە بەم شێـوەیەی هەڵبکۆڵێت، شـەپۆلی هونەری شێوی نێوان دوو ڕووبارەکە کاری تێکـردووە تیـایـدا ڕەنگی داوەتـەوە.. ئەمـەش شتێکی سروشتییە بۆ هونەرمەندێ کە ڕێگەیەکی هونەریی باو لە کارەکەیدا بگرێت و کارەکەی بە پێی یاسای پەیرەو کراوو تێکەڵاو کردنی لەگەڵ یاسـا میللی یەکانی دێ ناوچەی شاخاوی کە نیشتمانی ڕەسەنی ئەو قەومەیە کە نەخشەکەی بۆ ئەگەڕێتەوە، بنەخشێنێت.

یەکێـك لەو کارتێکـردنـە هونـەرییـەی کە لە نەخشـەکـەدا ئەبینـرێت، ئەو نووسینـە مێخی یـە ئەکـەدییـەیـە کە بەڵگـەی بڵاو بوونەوەو کارتێکردنی شارستانێتی ئەکەدییە.. هەتاوەکو لەناو دوژمنـەکـانیشیـانـدا..[21] هە روەها وێنەی پیاوی سەرکەوتو کە لە کەسی تاردونی دا ئەخـوێنرێتەوەو قاچی چەپی خستوێتە سەر لاشەی دوژمنـە کەوتـوەکـەی بەردەمی.. ئەمـەیش گرنگی تەواوی پێ ئەدرێت، چونکە خاڵی سەرەکی باسەکەیە، لەگەڵ وێنەی دوو دیلە بەزیوەکە.. ئەمانە هەموویان لە بنەچەدا ئەگەڕێنەوە بۆ هونەری ئەکەدی.[22]

ئەمـەیش دیـاردەیەکی تازەیەوە ئەکەدییەکان هێنایان وخستیانە ناو هونەرەکەیانەوە کە تایبەتە بە کولتووری شارستانێتی تازەیان.

ئەو دوو دیلەی کە ئەبینـرێن لەسـەر نەخشـەکـە، لە ئەنجـامی هەمـوو جەنگێکی سەرکـەوتـوودا ڕوو ئەدات و لە لایـەن تەرەفی سەرکەوتووەوە ئەبرێن بۆ دیلێتی.

خاڵێکی دیکـەی گرنـگ دێتـە پێشـەوە، ئەویش دابـەشکـردنی نەخشـەکـەیـە بە چەنـد وێنـەیەکەوەو جوداکردنەوەیان بە چێوەیەکی دەرکەوتوو، وەکو لە نەخشەکەدا ئەبینرێت. . ئەم جوداکردنەوەیەش ڕێبـازێکی سۆمـەریانەیە. .[٢٣] ئەکەدی‌یەکان لەوانیانەوە وەرگرتووە و پەرەیان پێداوەو پێشیان خستووە، بەو شێوەیەی لە نەخشەکانیاندا ئەبینرێت. .[٢٤]

هونـەرمـەنـدەکـە توانیـویێتی چارەسـەری هونەریی دوولایی لە تابلۆکـەدا بکـات، بە مانـای کاتێـك سەری میر لەسەر لا ئەبینێت، مێـزەرەکـەیشی لەسەر لا بۆ داناوە، وەکو جاران نەهاتووە کڵاوەکەی سەری بەرەو ڕوو دابنێت، لە کاتێکدا سەری لەسەر لا وێنە کراوە.

ئەم پێشکـەوتنـەش لە هونـەردا وەکـو دەرئەکەوێت ئەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی حامورابی.[٢٥]

هونـەرمـەنـدەکـە لە دەرهێنـانی ماسـولکەکانی سنگی تاردۆنی و باڵیـدا، توانیـویێتی بە وردی و بە شێـوەیـەکی سروشتی دەریـان بێنێت. . ئەمـەش بەڵگـەی ئەوەیـە هونـەرمـەنـدەکە ویستوێتی لە شێـوازی کۆن دوور بکـەوێتـەوە کە شێـوە ئەنـدازیـاری‌یەکەی تێدا ئەبیـنـرێت. بۆ ئەوەی کارەکـەی زیـاتـر نزیـك بێت لە شێـوە سروشتی‌یەکەو، زیندوو تر بێت.

گۆڕینی نەخش و نیگـاری لێـواری پۆشـاکـەکەی تاردۆنی بۆ ئەو شێوە هێلکەییە کە ئەیبنیین، ئوسلووبێکی ئەکەدی کۆنە، لەوەو پێش لە پەیکەری شولگی و ئیدی‌ئیلۆم دا بینیومانە.[٢٦]

هونـەرمـەنـدەکە توانیویێتی پشتێنەیەکی باریکی دوو لایی شێوە هێلکـەیی بەو شێـوەیـەی کە ئەبینـرێت بۆ دروست بکات، ئەمەش بەلای منـەوە، بەڵگـەی کارتێکـردنی هونـەری و بەردەوامی مانەوەی نیشان ئەدات و بەڵگەیەکی سەلمێنەرە بۆ بەهێزی ژیانەوەی هونەری ئەکەدی زیندوو.

ئەو شێـوە نەخشـەی لە سەر پۆشـاکـەکـەی تاردۆنی بینیمـان، ئەتـوانین لەسـەر جل و بەرگی مرۆڤـە وێنـە کراوەکانی سەر دیواری کۆشکی (مـاری)ش بیـاز بینین. .[٢٧] هەروەها لەسەر کراسەکەی شەمشی ئەدەدی یەکـەم، پادشـای ئاشـووری، کە لەسـەر میلی بەردینی ماردین هەڵکەندراوە. .[٢٨]

بوونی ملوانکـەی بەنـرخ لە ملی تاردۆنی‌دا کە لە ناوەراستیـدا دروشمێکی بازنـەیی هەیـەو گوارە لە گوێیـدایـە. . ئەوەمـان بۆ دەرئـەخـات کە جیـاوازی چینـایێتی هەبـوە لەنـاو کۆمەڵداو، هێنانە بەرهەمی خشڵی کەسیش بەند بووە بە هونەری چینەکانی سەروو، و یاسـاو دروستبـوونی بنـاغـەی دەسـەڵاتـداری‌یەوە.[٢٩] بەڵام ئەو دروشمـە بازنـەیـەی لە ملی تاردۆنی‌دایـە، لە شێوەدا لەو دروشمانە ئەچێت کە لەسەر هەندێك وێنەی ئایینی شاری ماری ئەبینـرێت. .[٣٠] هەروەهـا لەو دروشمە ئەچێت کە لەملی شەمشی ئەدەدی یەکەمدایە کە لەسەر میلە بەردینەکەی ماردین هەڵکەندراوە. .[٣١]

هونەرمەندەکە لەم نەخشەدا توانیویێتی تۆخمێکی نوێ بخاتە ناو هونـەرەکـەیەوە کە لە وێنەکانی دیکەی پێشوودا نەبینراوە. . ئەویش هەڵـواسینی تەورە بە پشتێنـەکەی تاردۆنەی‌دا. . ڕاستە ئەم دیاردەیە لەوێنەی پادشاکانی ئاشووریدا ئەبینرێت. . بەڵام بەشێوەیەکی ترەو لە بریتی ئەوەی تەور ببینین، شیر و خەنجەر ئەبینینی و مشتووەکانیان هاتـۆتـەدەرێ. . بەڵام لە سەردەمێکی دواتردا. بەمە هونەرمەندەکە توانیـویێتی تەور وەکـو دیـاردەیـەکی هونـەری نوێ بخـاتـە ناو هونـەرەکـەیەوە، هەروەها وەکو چەکێکی بەرچاو کەوتووش هونەری جەنـگ و زیـرەکی جەنگـاوەری لە شەڕدا لەسـەر وەستاوە. . ڕاستە بەکـارهـێنـانـی تەور لە شەڕدا بۆ سەردەمـی چاخـی ئەکـەدی ئەگەڕێتەوە، هەروەکو لە وێنەی نەرام سن دا لە نەخشەکەی دەربـەنـد[٣٢] گاوردا دەرئـەکـەوێت. .[٣٣] بەڵام ئەو تەورەی لە وێنـەکەی تاردۆنی‌دا ئەبینرێت جوداترە لەوەی دەستی نەرام سن. . ئەوەی تاردۆنـی لە شێـوەدا ڕێکـوپێکتـر دروست کراوەو لەو تەورە ئەچێت بە دەستی شەمشی ئەدەدی یەکەمەوەیە، (١٨١٤ ـ ١٧٨٤ ب. ز) کە لەسەر میلەکەی ماردین دۆزرایەوەو، ئەبینین کە لەسەری دوژمنـەکـەی ئەداو لەبـەردەمیـدا کەوتـووە. هەروەهـا پشتێنـەکەی تاردۆنـی لەپـشتێنی شەمشی ئەدەدی یەکـەم و دیلەکـە ئەچێت کە لەسەر هەمان میل وێنە کراون.

بەڵام ئەو کەوانـەی بە دەسـتی تاردۆنی‌یـەوەیـە لەوەی دەستی (ملشبـاك)ی کاشی ئەچێت. .[٣٤] ئەمـەش ئەوە ئەگـەیـەنێت کەوانـەکـەی تاردۆنـی چەکێکی تایبـەتـە بە ناوچـەکـەی. . هەڵکـەنـدنیشی بەو شێـوە گەورەیـە، مانـای ئەوەمـان ئەداتێ خاوەنـەکـەی، خاوەنی هێـز و دەسـەڵاتێکی گەورە بووەو دەسەڵاتی بەسـەر ناوچەکەدا ڕۆیشتووە کە لەژێر فەرمانڕەواییدا بووە. . بەڵام لە ڕووی هونەری‌یەوە، وێنە کردنی بەو شێوە گەورەیە لەگەڵ درێژی

بالآی تاردۆنی دا ناگونجێت و یەك ناگرنەوە. لێرەدا ئەتوانین بەراوردێك لە نێوان دەم و چاوی تاردۆنی و ئوورنەمودا بکەین کە لەسەر میلەکەی هەڵکەندراوە.. (بڕوانە: ئەنتوان مۆرتکات، تابلۆی ١٩٤، ل٢٣٠)[٣٥] هەردوو دەم و چاوەکەش لە رووی شێوازی هەڵکۆڵینی هونەری و شێوەدا لەیەکدی ئەچن و لە رووی خاسیەتە سەرەکییەکانەوە یەك ئەگرنەوە: وەك چاویان بادەمی گەورەیەو، لوتیان گەورەو چەماوەیەو کۆتاییەکەشیان بەشێوە بازنەیەك هاتۆتەوەو چەناگەشیان گچکەیە.. بەڵام وێنەکەی تاردۆنی لە خاڵێکدا لەوێنەکەی ئوورنەموجودا ئەکرێتەوە، ئەویش بچووکی دەم و چاوەکەیە، بە پێچەوانەی دەم و چاوی ئوورنەموکە گەورەیە.. بەمە هونەرمەندەکە توانیویتی لە دەرهێنانی دەم و چاوی تاردۆنی دا سەرکەوتن بە دەست بێنێت.. هەروەها توانیویتی لاقە رووتەکەی بە شێوەیەکی جوان دەربهێنێت و ماسولکەکانی لاقی زۆر ورد لەگەڵ ماسولکە بینراوەکانی دیدا نیشان بدات.. ئەمەیش بەڵگەی ئەوەیە هونەرمەندی نەناسراو وەستایانە کارەکەی تەواو کردووەو دەرخستنی ماسولکەکانی جوڵانەوەیانی نیشانداوە. بەو هۆیەوە ئەتوانین بەراوردێ لە نێوان لاقی تاردۆنی و لاقی خواپەرستێك کە وێنەکەی لەسەر میلێکی بەردین لە (ئەشچالی) هەڵکەندراوە بکەین..[٣٦]

هەروەها لەگەڵ لاقی ئەو خوایەی کە چەقۆییەکی بەدەستەوەیەو ئەیەوێت عیفریتێك بکات بە دوو کەرتەوە..[٣٧]

هەروەها هەمان بەراوردکاری بکەین لە نێوان لاقی تاردۆنی و لاقی شەمشی ئەدەدی یەکەم لەسەر میلەکەی لە ماردین.. هەروەها هەمان بەراوردکاری لەگەڵ بەشی خوارەوەی ئەو پیاوانەی کە وێنەیان لەناو وێنە ئاینییەکانی سەر دیوارەکانی هۆڵی پێشوازی کردن لە کۆشکی ماری‌دا بکەین..[٣٨]

ئەمەش چەند لێکچواندنێك لە نێوان وێنەکاندا نیشان ئەدات لە رووی دەرهێنانی هونەری و شێوەیانەوە. ئەمەیش ئەوە ئەگەیەنێت هونەرمەندەکە لە ژێر کارتێکردنی هەندی ڕێبازی هونەری‌دا بوو بێت لە دەرهێنانی وێنەکەیدا.

بەڵام ئەو دوو دیلەی لەبەردەمی تاردۆنی‌دا ئەبینرێن، بە شێوەیەکی ساکار و لە قەوارەیەکی بچووکدا دروست کراون.. ئەمەش بەهۆی ئەوەوەیە کە دیلن و دوژمنیشن لە هەمان کاتدا.. ئەمەیش سەیرکردنی پیاوی سەرکەوتووە بەرانبەر گەلانی ژێر دەستەی و وایان دائەنێت بەوەی منداڵن لە تەمەندا و لاوازن لە لەشدا، خۆیشی بەهێزە وەکو لەوێنەکەیدا رەچاو ئەکرێ.. ئەم دیاردەیەش نەریتێکی کۆنەو ئەتوانین لەسەر میلە بەردینەکانی ئەکەدی و پێش ئەوان بیان بینین.

وەستانی دیلی دووەمی پشتەوە لە وەستانی وێنەی ئەو کەسە ئەچێت کە چەماوەتەوە بەرانبەر بەو خوایەی لەسەر تەختەکەی دانیشتووە..[٣٩]

ئەم لەیەك چوونەش ئەوە ئەگەیەنێت هونەرمەندی نەناسراو بەتەواوی ئوسلووبی هەڵکۆڵینی هونەری چاخی بابلی کۆنی زانیبێت، بەمە هونەرمەندەکە توانیویتی نەخشەکەی لە مەوزوعێکدا بکێشێت، زۆر پەلهاوێژ بێت و مانایەکی دیاریکراوی بەدەستەوە دابێت.

رای ئێمە بەرانبەر نەخشەکە

لەگەڵ هەموو ئەو شتانەی باسم کردن، سیمای ئەو کەسانەی کە لەسەر ئەم میلە بەردینە وێنەکراون.. بە تاردۆنی پیاوی سەرکەوتووشەوە، تیشك ئەخەنە سەر رەسەنایەتی ئەو رەگەزانەی کە لەناوچەی زاگرۆسدا دانیشتوون.

هەر ئەوەش بوو پاڵی نا بە زانای رەگەزناسی فەرەنسایی (A.T. AME) بەراوردێکی وێنەکانی سەر نەخشەکە بکات بەو وێنانەی کە لە رێگەی نێوان ئازەربایجان و ناوچەی شۆشدا بینیونی، وای بۆچووە، وێنەکان گشتیان بۆ بنەچەیەك ئەگەرێنەوە کە ناوچەی زاگرۆسە..[٤٠]

بەراوردێکی ئاسایی لە نێوان شێوەی ئەو دوو دیلەو، وێنەی ئەو کەسانەی کە لەسەر مۆرە لولەییەکان کراون و بیری میتانی لە بارەی گەردوونەوە نیشان ئەدەن.. دەرئەکەوێت کە لەیەکتری ئەچن..[٤١]

هەروەها شوێنەوارناسی قەوقازیش ب.ب پیوتروسکی لەم رووەوە ئەڵێ: «ئەو وێنانەی کە تەمسیلی لۆلۆییەکان ئەکات لەسەر حەوجۆشەکانیان لە هەزارەی دووەمی پێش زاین، لەو جۆرانەن کە هۆرییەکانیان بۆ دیلێتی بردووە.[٤٢]

سەر ئەنجامی باسەکە

ئەوەی دەربارەی نەخشەکە باسمان کرد، دوای بەراوردکردنی بەوێنەو نەخشە جیاجیاکانی دی.. هەروەها دوای گۆڕینی نووسینە مێخییەکەو زانینی ناوی پیاوی سەرکەوتوو، وئامانج لە نەخشاندنی میلەکەو دانانی.. ئەگەینە ئەم ئەنجامانە:

١ ـ ئەم نەخشە هەڵکەندراوە لەوە ئەچێت سەردەمەکەی لەچاخی هەژدەی پێش زاین تێپەر نەکات. . ئەمەش لە ئەنجامی ئەو بەراوردکارییە هاتە گۆڕێ کە کردمان لەگەڵ نەخشە جیاجیاکانی تردا، هەروەکو لەوەو پێش باسمان لێوەی کرد.

٢ ـ تاردونی. . لۆلۆییەو [٤٣] کەسێکە نووسینە مێخییەکە بەو شێوەیە ناوی ئەخوێنێتەوەو زاناکانی زمانە کۆنەکانیش ئەیبەنەوە سەر ئەوقەومە. . بەڵام نازناوی پادشاییتی نیە، لە وانەیە میرێك، یان فەرمان ڕەوایەك بوبێت، لە پایەتەخت جودا بوبێتەوەو بە ناوی خۆیەوە ناوچەکەی فەرمان ڕەوا کردبێت.

وەکو زانراویشە لەوچاخەدا زۆر لە میرەکان، یان فەرمان ڕەواکان جیابوونەتەوەو خۆیان فەرمان ڕەوا بوون سەر بە کەس نەبوون. ڕێی تێ ئەچێ هەڵنەگرتنی نازناوی پادشاییتی لە لایەن میرەوە، هەر لەبەر ئەوە بوبێت خۆی وانیشان نەدا بەربەرەکانی پادشا دەست ڕۆیشتووەکان ئەکا. . بۆ ئەوەی وازی لێ بێنن لە ناوچەکەیدا فەرمان ڕەوا بکات. . بۆیە ئەبێت بە هەڵگرتنی نازناوی میر کۆتایی هێنابێت. وەکو دەریش ئەکەوێت هاوفەرمان ڕەوای پادشای شەمشی ئەدەدی یەکەمی ئاشووری بێت. . (١٨١٤ ـ ١٧٨٤ پ. ز)

٣ ـ ئەو دروشمە بازنەیەی بە ملی تاردونی دا هەڵواسراوە لەوانەیە دروشمێکی تایبەت مەند بێت بە میرەکان، یان فەرمان ڕەواکان، یان چینی سەرەوەی کۆمەڵ.

٤ ـ ئەو دوو دیلەی لەسەر میلەکەن. . دوور نیە خوری بن. . ئەگەر ئەمە ڕاست بێت. . مانای ئەوەیە میری لۆلۆیی ناوچەی خورییەکانی لەسەرووی ناوچەکەی خۆی کە دەشتی شارەزوورە گرتووە. . وەکو ئاشرایە خورییەکان لەوچاخەدا لە زۆر شوێنی کوردستان دا ژیاون. . لە نزیك دیاربەکرو دەشتی ڕانیەو. . هتد لەوانەشە بەشێك لەو خورییانە لەو ناوچەیەدا لەو سەردەمەدا ژیابن.

پەراوێزەکان:

* ـ لەوانەیە جۆرە پەیوەندییەك لە نێوان ناوی (هۆرین)ی گوندو. . هوری (خوری ـ حوری) قەوم هەبێت و یەکەم لە دووەمییەوە وەرگرتبێ و تیایدا ڕەنگی دابێتەوە.

١ ـ د. محمود الامين. استكشافات أثرية جديدة في شمال العراق، سومر، الجزء الثاني، المجلد الرابع، ايلول ١٩٤٨، ص١٨٠.

٢ ـ د. محمود الامين، نفس المصدر السابق، ص١٨٠.

٣ ـ ئەم نەخشەو قەڵایەکی کۆن کە پاشماوەی شارێکی کۆنی تێدایەو بە بەردو گەچ دروست کراوە، ئەکەونە سەر شاخێك لە دەربەندی سەروو.

ئەوەی سنووری عێراق و ئێران لێرەدا جیا ئەکاتەوە، ڕیزە شاخێکە درێژ بوتەوەو دوو دەربەندی پێك هێناوە. . یەکەمیان دەربەندی خواروو، یان دەربەندی بیلولە، بەڵام ئەوەی سەروویان بە دەربەندی سەرتەك یان شێخان ناسراوە. . ئەم دوو دەربەندەش لە کۆتایی هێڵی سنووری عێراق و ئێران دا یەك ئەگرنەوە.

مامۆستا (تیری داتران)ی فەرەنسایی لە کتێبەکەیدا کە بە ناوی هێرشی هەشتەمی سەرجۆنی دووەمەوەیە (٧٢١ ـ ٧٠٥ پ. ز) دەڵێت: پاشماوەی ئەو شارە، هەر ئەو شارەیە کە سەرجۆنی دووەم لە هێرشەکەیدا لە باکوورەوە بۆ عیلام ناوی بردووەو پیادا تێپەریوە کە لە زابی گەورەوە تا ڕۆژهەڵاتی دیجلە ئەگرێتەوەو لەوێشەوە بۆ بەرەو خواروو. . گەرانەوەیشی بە هەمان ڕێگەدا لە ڕۆژهەڵاتەوە کە ڕێگەی شاخاوییەو ئەکەوێتە نێوان سنووری عێراق و ئێران. . سەرجۆن شایش خۆی ئەڵێت: بە شاری لۆلۆدا تێپەریم. مامۆستا (سدنی سمیث)یش ڕای وایە، شاری ناوبراو هەر ئەو شارە بێت کە ئەکەوێتە دەربەندی شێخان.

بروـ. ـ اضبارة هورين ـ شيخان، المرقمة ٢٧ / ٤١، المحفوظة في مديرية الاثار العامة ـ قسم التحريات.

٤ ـ طه باقر وفؤاد سفر، المرشد الى مواطن الاثار والحضارة، الرحلة السادسة ـ بغداد ـ حلبجة، ١٩٦٦، ص٢٤.

٥ ـ اضبارة هورين ـ شيخان، المصدر السابق.

٦ ـ نفس المصدر السابق.

٧ ـ طه باقر وفؤاد سفر، المصدر السابق، ص٢٤.

٨ ـ انطوان مورتكات، الفن في العراق القديم، ترجمة وتعليق دكتور عيسى سلمان وسليم طه التكريتي، مطبعة الأديب البغدادية. بغداد، ١٩٧٥، ص٢٠٨

٩ ـ انطوان مورتكات، المصدر السابق، ص٢٠٩.

١٠ ـ اندري بارو، بلاد اشور، ترجمة وتعليق دكتور عيسى سلمان وسليم طه التكريتي ١٩٨٠، بغداد، ص٣٦٠.

11 G.G CMERON Historyof EarLyiran, London, 1968. p, 410

ـ لێرەدا سوپاسی برای نووسەر فاضل قەرەداغی ئەکەم، کە یارمەتی دام، لەو بەشەی پەیوەندی بە نووسینە مێخییەکەوە هەیە، لە سەرچاوەی ناوبراوەوە بۆی گۆڕیمە کوردی

12 - G.G Cameron, op. Cit, p, 410

١٣ ـ ئی، م، دیاکۆنۆف، میدیا، گۆڕینی بۆ کوردی برهان قانع، دەزگای ڕۆشنبیری و بلاوکردنەوەی کوردی ١٩٧٨، چاپی یەکەم، ل٦٨٠

١٤ ـ ئاوان. . ناوێکی کوردییەو مانای یەکگرتنەوەی دوو ڕووبار، یان دوو جۆگە ئاو ئەگرێتە. . لەم جۆرە ناوانەش لە کوردستاندا زۆرن.

١٥ ـ لۆلۆ. . یەکێکن لەقەومەکانی زاگرۆس و ناویان بە چەند

جۆرێك لەسەرچاوە مێژووییەکاندا هاتووەو چەند مانایەك ئەبەخشێت . . (نەرام سن)ی پادشای ئەکەدی باسی سەرکەوتنی خۆی بەسەریاندا ئەکات لەمیلی بەردینی سەرکەوتندا ، کە ئێستاکە لە مۆزەخانەی لۆڤەرە لە پاریس . ؛ گەلی کوردیش لە پاشماوەی ئەوقەومەو قەومەکانی دی وەکو : کوتی و میدی گەلێکی دی یە .

بۆ زیاتر زانیاری بروانە : طه باقر ، مقدمة في تاريخ الحضارات القديمة ، ۱۹۸٦ ، اجزء الاول ، دار الشؤون الثقافية العامة ، وزارة الثقافة والاعلام ، ص۳۷۱ .

۱٦ ـ کوتی . . یەکێکن لە قەومەکانی زاگرۆس کە لە سەرووی عیراق لە ناوچەی کوردستان دانیشتوون . . بە مانای خوارووی ناوچەی دانیشتنی لولۆییەکان . . ئەمانە لەکەوتنی بنەماڵەی ئەکەدیدا ڕۆڵی سەرەکی خۆیان بینیوە . . بۆ زیاتر زانیاری بروانە : الدكتور سامي سعيد الاحمد ، العراق القديم ، الجزء الثاني ۱۹۸۳ ، ص۸۷ .

۱۷ ـ ئی ، م ، دیاکۆنۆف ، هەمان سەرچاوەی پێشو ، ل٦۸۰ .

ـ دیاکۆنۆف لێرەدا کەوتۆتە هەڵەوەو میلەکەی گێراوەتەوە بۆ کوتییەکان . . ئەم هەڵەیشی لەوەوە هاتووە کە پەنای بردۆتە بەر نووسینە مێخییەکە بۆ زانینی ناسنامەی خاوەنی میلەکە ، کە بە شێوەی (لی شیر پیرینی) خوێندویەتەوەو وای بۆچووە ناوێکی قەومی ناوبراوە ، بۆیە گێراویەتەوە بۆیان . . بۆ ئەمە بروانە : ئی ، م ، دیاکۆنۆف ، هەمان سەرچاوەی پێشو ، ل۱۷۹ ـ ۱۸۰ .

۱۸ ـ د. سامي سعيد الاحمد ، فترة العصر الكاشي مجلة سومر الجزء الاول والثاني ، المجلد التاسع والثلاثون ۱۹۸۳ ، ص۱۳٥

۱۹ ـ ئی ، م ، دیاکۆنۆف ، هەماز سەرچاوەی پێشو ، ل۱۷۹ ـ ۱۸۰ .

۲۰ ـ خوری . . یەکێکن لەو گەلانەی لە کۆنەوە لە سەرووی عیراق ژیاون و زوبانەکەیان نزیکە لە زوبانی ئۆرارتی . . (بە مانای زوبانی ناوچەی ئەرمینیای کۆن) چەند جۆرێك لە پاشماوەی هونەرییان دۆزراوەتەوە ، کە ئەگەڕێنەوە بۆ ناوەراستی هەزارەی سێیەمی پێش زاین . . وەکو پەیکەری شێری حەوجۆش لە نیساری و پەیکەری پادشای ئەورکیش . .

بروانە : اندري بارو ، المصدر السابق ، ص۳۳۸ .

۲۱ ـ الدكتور هاري ساكز ، عظمة بابل ، ترجمة وتعليق الدكتور عامر سليمان ، المدنية ، ۱۹۷۹ ؟ ص۷۱ .

۲۲ ـ دەستووری ئەکەدی کۆن بۆ پیاوی سەرکەوتوو . . بۆجاری دووەم لەسەر نەخشێکی هەڵکەندراو لە میلێکی بەردین لە چاخی ژیانەوەدا دەرکەوت ، کە ئەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی فەرمانڕەوای شوسن . . لەم نەخشەدا سەرۆکی ئەرکانی سوپا ئەبینین قاچی خستۆتە سەر یەکێك لە دوژمنە بەزیوەکانی کە ئەنداسۆی میری زابشالییە . . ئەمەش گەورەترین بەڵگەی سەلمێنەرە بۆ بەهێزی ژیانەوەی هونەری ئەکەدی لە زەمانی بنەماڵەی سۆمەرو ـ ئەکەددا .

بروانە : اطوان مورتكات ، المصدر السابق ، ص۲۳۳ .

۲۳ ـ انطوان مورتكات ، المصدر السابق ، ص۲۸۸ .

۲٤ ـ انطوان مورتكات ، المصدر السابق ، ص۱٦٤ ، ۱۷۹ .

۲٥ ـ انطوان مورتكات ، المصدر السابق ، ص۲۳۷ .

۲٦ ـ انطوان مورتخات ، المصدر السابق ، ص۲۱۷ .

۲۷ ـ انطوان مورتكات ، المصدر السابق ، ص۲۳۹ .

۲۸ ـ انطوان مورتكات ، المصدر السابق ، ص۲٤۰ .

۲۹ ـ ارنو لدهاوزر ، فلسفة تاريخ الفن ، ترجمة رمزي عبده جرجس ، مراجعة د. زكي نجيب محمود ، مطبعة جامعة القاهرة ، القاهرة ۱۹٦۸ ، ص۳۲۸ .

۳۰ ـ انطوان مورتكات ، المصدر السابق ، ص۲۳۹ .

۳۱ ـ انطوان مورتكمات ، المصدر السابق ، ص۲٤۰ .

۳۲ ـ ئەم نەخشە هەڵکەندراوە ئەکەوێتە خوارووی ناحیەی قەرەداغ لە پارێزگای سلێمانی . . پێك هاتووە لە پیاوێکی جەنگاوەری ڕیشدار ، لەسەر لا وەستاوەو سەیری لای چەپ ئەکات . . درێژییەکەی دە پێیەو کڵاوێکی خڕی لێوارپانی لە سەردایە ، ئەو بەشەی ڕیشی لە چەناگەیەوە نزیکە تاشراوە لە دوای ئەو بەشەوە تاڵەکانی ڕیشی پێچاو پێچ هاتوونەتە خوارەوەو درێژبوونەتەوە تا گەیشتۆتە لای باسکی چەپی کە چەماوەتەوە بەلای لاشەکەداو چەمانەوەیەکی شێوە وەستاوی لەسەر پشتێنەکەی دروست کردووە . . کەوانێکی بە دەستەوەیەو پۆشاکەکەی بۆ سەرەوە کراوەتەوە . . ئەو پشتێنەی بەستوویەتی چوار قەفەو ، بەلاشەکەوە پێچراوەو لە تەنوورەیەك ئەچێت . دەستی ڕاستی بۆ دواوە بردۆتەوەو کوتەکێکی پێ گرتووە . . قاچی ڕاستی باش دەر نەکەوتووە ، بەڵام چەپی بەرز کردۆتەوە بۆ لای ئەژنۆی ، وەکو خاوەنەکەی بیەوێت بەسەر شاخەکەدا سەربکەوێت . . ئەو بەردەی هەڵکۆڵراوەو ئەکەوێتە ژێر تەنوورەکەوە ، لەبەر هەر هۆیەك بێت تێکچووە ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لە ژێر هەر قاچێکیدا وێنەی کەسێك ئەبینرێت ، کەوتۆتە سەر زەوی و قەوارەکەی چوارێکی وێنەی کابرای جەنگاوەرەو ، قاچ و پرچیان لە سەریانەوە بەرەو خوار بووەنەتەوەو لەشێوەی کەوتندان . بۆ ئەمە بروانە : ادموندس ، كرد وترك وعرب ، ترجمة جرجس فتح الله ، بغداد ۱۹۷۱ ، ص۳۲۲ .

ـ بۆ سەردەمی ئەم نەخشەو خاوەنەکەی چەند ڕایەکی جیاواز هەیە . . لە باسێکی تردا بۆی ئەگەڕێینەوە .

۳۳ ـ انطوان مورتكات ، المصدر السابق ، ص۱۸۲ .

۳٤ ـ اندري بارو ، المصدر السابق ، ص۳۷۷ .

۳٥ ـ انطوان مورتكات ، المصدر السابق ، ص۲۳۰ .

۳٦ ـ انطوان مورتكات ، المصدر السابق ، ص۲٦۳ .

۳۷ ـ انطوان مورتكات ، المصدر السابق ، ص۲٦۹ .

۳۸ ـ انطوان مورتكات ، المصدر السابق ، ص۲٤۱ .

۳۹ ـ انطوان مورتكات ، المصدر السابق ، ص۲۷۷ .

٤۰ ـ ئي ، م ، دياكونوف ، المصدر السابق ، ص۱۷۸ .

٤۱ ـ ستين لويد ، فن الشرق الادنى القديم ، ترجمة محمد درويش ، ص۱٥٦ ، ۱٥۷ .

٤۲ ـ ئي ، م ، دياكونوف ، المصدر السابق ، ص٦۸۳ ـ ٦۸٤ .

٤۳ ـ ئەم ڕایەم تەواوکەری ڕاکانی پێش خۆمە ، کە پسپۆرانی زوبان و مێژووی کۆن بۆی چوون و ناسنامەی پیاوی سەرکەوتوویان بۆ ساخ بۆتەوە .

منحوته هورين ـ شيخان

كمال نوري معروف

تقع منحوتـه هورين ـ شيخـان الى الشمال من قضاء خانقين على بعـد ٩٢كم منهـا. . وهي تمثـل شخصـاً واقفاً بهيئة جانبية، يمسـك بيـده اليسـرى قوساً وباليد اليمنىٰ آلة منبلة التي تمثل قوته وجبروته وخلفه جعبة سهامه المحشوة بها، وهويرتدي وزرة تغطي وسـط جسمـه ذات شرشبة امامية بخطين وبهيئة بيضوية، يتمنطق بحزام حاملاً عليه فأسه، وفي عنقه قلادة من الاحجار الكريمة. . في وسطها شعار مدور مثقوب. اما غطاء رأسه فعبارة عن خوذة من اللبـاد ذات حاشيـة قليلة السمـك، تشبه اخطية رؤوس البابليين، وهو حافي القدمين وبدون لحية.

وقد وضع قدمه اليسرى على جسد عدوه. . ونشاهد العدو في وضعيته التضرع، مادا ساقه اليمنىٰ الى الامام ومثنياً ساقه اليسرى جاعلاً اياها الى الخلف، وشابكاً يديه جاعلاً اياهما تحت وركيه. وهـو يرتـدي لباسـاً قصيـراً، يغطي وسـط جسمـه، وعلى رأسـه غطـاء. . وهـو حافي القـدمين ايضـاً. وقـد أتكأ على الحائط في وضعيـة الخشـوع، طالبـاً الامـان. كمـا توجد خلفه صورة اخرى لاسير ثان تمثل عدواً آخر. وخلفه عمود من الكتابة المسمارية.

ويعتقـد البـاحثـون استنـاداً الى الكتـابـة المسمـاريـة ان هذه المنحـوتـه ترجع الى العصر البابلي القديم. . واسم صاحبها يقرأ بصيغة تاردوني، وهو من اللولوبيين.

الا ان خلال مقـارنـاتي العديدة بين هذه المنحوتة والمنحوتات الاخـرى، توصلت الى مجمـوعـة استنـتـاجات التي تلقي الضوء على اصل هوية المنحوته وهي:

١ ـ ان هذه المنحـوتـه من الممكن لاتتعـدى فتـرتها الزمنية القرن الثامن عشر قبل الميلاد.

٢ ـ ان تاردوني ينسب الى اللولوبيين. . وهو شخص لايحمل لقب الملك. . ومن الممكن امـا ان يكـون اميـرا اوحاكمـا استقل عن السلطة المركزية ليحكم المنطقة باسمه.

٣ ـ ان الشعار المدور المعلق في عنق تاردوني من الجائز ان نقول انه شعار خاص بطبقة الامراء او الحكام او علية القوم.

٤ ـ من الجائز ان نقول، ان الاسيرين الموجودين على المسلة هما من الخوريين. . وان امكن هذا فمعناه ان الامير اللولوبي هذا قام بغـزو منطقـة الخـوريين الى الشمـال من منطقتـه، وهـو سهـل شهـرزور. ومن المعلوم ان الخـوريين عاشـوا في ذلك العهد في مناطق عديدة في كردستان. . قرب ديار بكر وسهل رانيه. . ولهذا من المحتمـل ان نقـول إن قسمـاً من هؤلاء الخـوريين عاشوا في تلك المنطقة في سابق العهد.